

ОПШТИНА КРИВА
ПАЛАНКА
"ГРАДСКИ МУЗЕЈ" КРИВА
ПАЛАНКА

СЛАВИШКИ ЗБОРНИК

Бр. 2

КРИВА ПАЛАНКА 2013

СЛАВИШКИ ЗБОРНИК БР. 2

Издава

ЛУ Градски Музеј – Крива паланка

Уредник

Драган Величковски

КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО БЕЗ ГРАНИЦИ

Стручните трудови од овој зборник беа презентирани на семинарот: „Културно наследство без граници“ којшто беше одржан на 14. и 15. Септември 2013 година во Манастирот Св. Јоаким Осоговски во Крива Паланка

Семинарот беше дел од проектот: *Културното наследство на нашите предци – духовен столб на нашата заедничка европска иднина*“, проект којшто партнерски го имплементираа Општина Крива Паланка, Р. Македонија и Регионалниот Историски Музеј „Академик Јордан Иванов“ од Кустендил, Р. Бугарија

CULTURAL HERITAGE WITHOUT BORDERS

The expert papers of this volume were presented at the seminar: Cultural Heritage without Borders which was held on 14th and 15th September 2013 in St. Joakim Osogovski in Kriva Palanka

The seminar was part of the project: *The Cultural Heritage of Our Ancestors - the Spiritual Mainstay of Our Common European Future* ", a project implemented in partnership between the Municipality of Kriva Palanka, Macedonia and the Regional Historic Museum "Academician Yordan Ivanov", Kyustendil, R. Bulgaria

Проект:

Културното наследство на нашите претци - духовен столб на нашата заедничка европска иднина

Project:

Cultural Heritage of Our Ancestors – Spiritual Mainstay of Our Common European Future

2007 CB16IPO007-2011-2-39

СОДРЖИНА / CONTENTS

АРХЕОЛОГИЈА / ARCHAEOLOGY

1. м-р Љубо ФИДАНОВСКИ / MSc. Ljubo FIDANOVSKI

„Раниот неолит во Македонија и Бугарија: географски релации и културни контакти“

„The Early Neolithic in Macedonia and Bulgaria: geographic relations and cultural contacts“

2. Милан МИТОВСКИ и Цоне КРСТЕВСКИ / Milan MITOVSKI and Cone KRSTEVSKI

„Прилог кон проучувањата на железното време во Крива Паланка и Кривопаланечко“

„Contribution to the researches of the Iron Age in Kriva Palanka and its region“

3. Славјанка НИКОЛОВА и Сергеј УСТИНОВ / Slavjanka NIKOLOVA and Sergej USTINOV

„Археолошки проучувања на објект „Кулата“

„Archaeological researches of the object “Kulata” (The Tower)“

4. м-р Горан САНЕВ и д-а. Биљана КУФОЈАНАКИС / MSc. Goran SANEV and Arch. Biljana KUFOJANIKIS

„Археолошки локалитет Големо Градиште кај с.Коњух, потенцијал за развој на културниот и руралниот туризам Кратовскиот регион“

„Archaeological site ‘Golemo Gradishte’ at the village Konjuh, potential for development of cultural and rural tourism in the region of Kratovo“

5. Цоне КРСТЕВСКИ, Милан МИТОВСКИ, Петар СТОЈЧЕВСКИ и Цветанка ВУЧКОВСКА / Cone KRSTEVSKI, Milan MITOVSKI, Petar STOJCHEVSKI and Cvetanka VUCHKOVSKA

„Резултати од заштитните истражувања 2012 година на локалитет „Градиште“ с. Опила

„Results from the preventive researches at the site ‘Gradishte’, v. Opila, 2012“

6. проф. д-р Зоранчо МАЛИНОВ / Prof. Dr. Zoranchо MALINOV

„Календарската обредност во македонско – бугарското пограничје – компаративни истражувања“

„Calendar rituality at the Macedonian – Bulgarian borderline – comparative researches“

7. проф. д-р Катерина ПЕТРОВСКА КУЗМАНОВА / Prof. Dr. Katerina PETROVSKA KUZMANOVA

„Локално, регионално и глобално во фолклорот“

„Locally, regionally and globally in folklore“

8. доц. м-р. Горанчо АНГЕЛОВ / Doc. MSc. Gorancho ANGELOV

„Ќемене, Гусла, Ќемане, Г’дулка“

„Kemenе, Gusla, Kemanе, G’dulka“

9. проф. д-р Родна ВЕЛИЧКОВСКА и проф. д-р Илчо ЈОВАНОВ / Prof. Dr. Rodna VELICHKOVSKA and Prof. Dr. Ilcho JOVANOV

„Обредната пеачка традиција во Кривопаланечкиот регион“

„The tradition of ritual singing in the region of Kriva Palanka“

10. проф. д-р Весна ПЕТРЕСКА / Prof. Dr. Vesna PETRESKA

„Станување во брак во Кривопаланечко“

“Entering into a marriage in the region of Kriva Palanka”

11. д-р Петар НАМИЧЕВ и арх. Екатерина НАМИЧЕВА / Dr. Petar NAMICHEV and Arch. Ekaterina NAMICHEVA

„Селската кука во кривопаланечко и нејзината перспектива“

„The village house in the region of Kriva Palanka and its perspective“

12. м-р Драган ГЕОРГИЕВСКИ / MSc. Dragan GEORGIEVSKI

„Народното градителство во село Подржи коњ“

„The traditional architecture in the village Podrzhі konj“

13. др. Трајко ПЕТРОВСКИ / Dr. Trajko PETROVSKI

„Етнокултурните карактеристики на Ромите во Крива Паланка“

“The Ethno-cultural characteristics of the Roma people in Kriva Palanka”
Паланка“

14. Наталија МИЛКОВСКА / Natalija MILKOVSKA

„Традиционалната храна во кривопаланечкиот регион во минатото“

„The traditional food in the region of Kriva Palanka in the past”

15. Веска СПАСОВА / Veska SPASOVA

„Границата помеѓу сакралното и опасното кај светите места“

„The borderline between the sacred and the dangerous at the sacred sites”

16. Венета МИЛУШЕВА / Venata MILUSHEVA

„Специфичност на легендите и преданијата во Ќустендил“

„The specificity of the legends and traditions in Kjustendil”

17. Др. Виолета ПЕРИКЛИЕВА / Dr. Violeta PERIKLIEVA

„Опшотоселските празници со курбан во пограничниот регион на Петрич Р.Бугарија и Струмица Р. Македонија

„The common village holidays with sacrifice in the border region of Petrich, . Bulgaria and Strumica, R. Macedonia”

18. Синтија ЛИНЦ / Cynthia A. LINTZ

„Восприемањата на ‘другиот’ долж граничната линија Ќустендил / Крива Паланка – резултати од проучувањата од 2011 година“

“Perspectives of the ‘Other’ along the Kyustendil/Kriva Palanka Border – Results from a 2011 study”

ИСТОРИЈА / HISTORY

19. проф. д-р Јордан МИХАЈЛОВСКИ / Prof. Dr. Yordan MIHAYLOVSKI

„Свети Јоаким Осоговски во народната и духовната традиција“

“St. Joakim Osogovski in the popular and spiritual tradition”

20. д-р Ангел ЦОНЕВ / d-r Angel DJONEV

„Разгранување на бугарската железница во Македонија (1942-1943)“

„Spreading of the Bulgarian Railway Construction in Macedonia (1942 – 1943)“

21. Иван САПУНЦИЕВ / Ivan SAPUNJIEV

„Образовни методи и годишни училишни програми во училиштата во Кустендил и Крива Паланка во крајот на XIX и почетокот на XX век“

„Educational methods and annual school programs in the schools in Kjustendil and Kriva Palanka at the end of the XIX and beginning of the XX century“

ИСТОРИЈА НА УМЕТНОСТ / HISTORY OF ART

22. Славица КРСТИЌ / Slavica KRSTIKJ

„Трајко Муфтински, првиот кумановски зограф и сликар – по повод 50 години од неговата смрт“

„Trajko Muftinski, the first iconographer and painter in Kumanovo – marking 50 years after his death“

Проф. д-р Родна ВЕЛИЧКОВСКА,
Институт за фолклор „Марко Цепенков” - Скопје
Проф. д-р Илчо ЈОВАНОВ,
ФМУ при Универзитетот „Гоце Делчев” - Штип

ПЕАЧКАТА ТРАДИЦИЈА ВО КРИВОПАЛАНЕЧКИОТ РЕГИОН

Клучни зборови: Кривопаланечки регион, пеачка традиција, обредно пеење, водичарски песни, лазарски песни, жетварски песни, вокални форми.

Пеачката традиција во Кривопаланечкиот регион егзистенционално била врежана во животот на старата патријархална заедница која во овој момент е изложена на брзо одумирање. Иако секоја мелодија во минатото имала свои атрибутивни одредници кои ја означувале приликата во која се изведувала песната, односно, се знаело времето и местото на изведување, начинот на интерпретацијата и сл., сите информации при теренските истражувања говорат за процесот на промените во културата и гасењето на некои видови.

Традиционалното народно пеење во овој регион, како и целокупниот народен живот се одвива според календарот или значајните случувања во животот и работата на жителите.

Од истражените пунктови се забележува дека сеуште постои жива пеачка традиција⁴², која е на исчезнување во селата, кои се наоѓаат во непосредна близина на комуникациските патишта и другите врски, кадешто современото полека но сигурно го потиснува традиционалното.

Од обредните календарски песни во овој регион најбројни се водичарските и лазарските песни. Водичарските песни, се пеат и денес, особено во селата Герман, Милутинце, Псача како и во други села кои се наоѓаат во пониските предели, додека пак лазарски песни се пеат во селата: Подржикоњ, Луке, Огут, Трново, Црцорија, Тлминци, Жидилово и други.⁴³

⁴² Rodna Veličkovska, „The Living Singing Tradition of Saint Lazarus in Macedonia“, *Reserch of Dance and Music on the Balkans*, International Simposium, Brčko, 2007, стр. 71- 88.

⁴³ Родна Олевска, „Некои особености на лазарските песни во Кривопаланечкиот крај“, *Македонски фолклор*, XXII/43, Скопје, 1989, стр. 187-193; Весна Матијашевиќ, „Обичаите, игрите и песните за лазарица во Кривопаланечко“, *Македонски фолклор*, XXII/43, Скопје, 1989, стр. 229-235.

Така, за време на водичарските празнувања се пеат водичарски песни, слични или скоро идентични сижеи со лазарските песни. Карактеристично за нив како и за лазарските песни е *наменскиот* карактер на песните, при што секоја песна е наменета за секој член од семејството. Истражувањата покажаа дека во оние села кадешто се пеат обредни песни за време на водичарските празнувања, не се пеат за време на лазарските празнувања, и обратно. Ретки се случаите кадешто тие се поклопуваат. Во основа, и во двата случаја се пее за здравје и љубов, и тие се јавуваат како основни теми, потпирајќи се на магиската сила на зборот, поткрепена со обредни дејства, во што и се содржи суштината на обредниот комплекс. Како потврда за тоа се бројните песни со исти сижеи, како на пример песната „Голубенце воду пие“. Станува збор за спој на зимски и пролетни обреди и песни, кој од научно гледиште претставува мошне интересна појава.⁴⁴

Лазарските песни претставуваат дел од живата обредно пеачка традиција во Кривопаланечкиот крај. Теренските истражувања вршени во с. Луке, Кривопаланечко во 2000 година, укажуваат на постоење и активно изведување на лазарски поворки, проследени со лазарско пеење, задржувајќи ја притоа својата архаичност со антифониот начин на пеење – наизменично пеење на две до три групи по три пејачки, во зависност од бројот на членовите во обредната поворка. Од минатото до денес, лазарските песни претставуваат пренесувачи на желбите, молитвите и потребите на луѓето. Тие се изведуваат на Лазарова сабота (една недела пред Велигден) од страна на девојчињата на возраст до 12 години, до периодот кога „се задевојчуваат“, односно преминуваат од статус на девојче во статус на девојка, што укажува на постоењето на институцијата обреди на премин. Тие се изведуваат по строго утврден ред. Исто како и во минатото, се знае точно какви обврски има секој учесник во обичајот, во кој е застапено хиерархиското редување на лазарките при обредното пеење и играње.⁴⁵ Главни личности во обредниот церемонијал се „Мушки Лазар“ и „Женски Лазар“ (види прилог илустрации, фотографија број 1:

⁴⁴ Подетално види во Rodna Velichkovska „The integrative function of the rite singing in Macedonia“, First Symposium of ICTM Study Group for Music and Dance in Southeastern Europe, 4-8 September 2008, Struga R. Macedonia, *SOKOM & ICTM Study group for Music and Dance in Southeastern Europe*, Skopje, 2009, pp. 253-262

⁴⁵ О. Васиќ истакнува дека, покрај песните, важна улога имаат и игрите (танцот), со основните танцовачки елементи како што се: тапкањето, вртењето и скокањето, кои во етнокореологијата се толкуваат како знаци за повикување на ветрот, растот на посевите и поттикнување на плодност, со што на извесен начин, се потврдува улогата и функцијата на лазарките, Оливера Васић, „Улога полова у обредној пракси нашег народа“, *Постструктуралистичка наука о музици*, Специјално издање "Нови звук", СОКОЈ-МИЦ при ФМУ, Београд, 1998, стр. 42.

девојката со чадорот е „Мушки Лазар“). И двете носат шапки („шешири“) нажитени со цвеќе и секогаш одат напред, а останатите играат и пеат во формација: две или три групи по три девојки. Првата девојка е „предњ□ца“, втората – „средњ□ца“ и третата се вика „досредњ□ца“.

Карактеристично за Кривопаланечкиот регион е постоењето на три типа лазарски песни: 1) „на одене“, или „на шетање“, 2) на „стојање“ и 3) на „вртење“, односно „на играње“, а како основни танцовачки елементи се: тапкањето, вртењето и скокањето, преплетот, односно, змијовидното движење при играњето.

Карактеристично за првиот тип е тоа што песните се пеат кога лазарките шетаат по полето, како на пример во песната „Ој, ти горо, лисна горо“ (Види прилог нотни примери, пример број 1).

За вториот тип лазарски песни, односно за песните на „стојање“, карактеристична е употребата на рефренот „Лазаре“, кој како метричко проширување во основниот стих делува како целинка во рамките на овие мали музички форми, како во песната:

Летаја ми летаја, еј Лазаре,
девет реда жеравје.

Овие песни се нарекуваат „на стојање“ или „на шетање“, поради тоа што при нивната изведба лазарките стојат и пеат, а машкиот и женскиот „Лазар“ наизменично одат еден кон друг и пак се враќаат назад. На тој начин тоа продолжува и трае сè додека се пее песната (пример број 2 и 3).

Карактеристично за третиот тип, односно за песните „на вртење“ или „на играње“ е играњето (со преплетување) и антифониот начин на пеење, како на пример во песната: „Млади дел□ја коња разигра“ (пример број 4).

За интерпретацијата на првиот и третиот тип карактеристична е појавата на текстуелни и мелодиски цезури по првиот слог од вториот стих, кои на извесен начин ја разбиваат едноличноста на музичките делови во песните, а зад сето тоа лежи магискиот карактер на интерпретациите.

Следејќи го текстуалниот дел од овие песни, нивната структура и функција во одделни делови, како и улогата на рефрените, може да се заклучи дека нивното изведување е со точно одредена *намена*. Секоја песна е посветена на некого или на нешто, изразувајќи ги желбите, главно, за подобар живот на луѓето. Песните се наменети и упатени на невеста, момче, девојка, мали деца итн. Најубавите и најмилозвучните песни се пеат на помалите деца, како што е песната:

Голубѐнце воду пије,
на сред село, на езеро.
Сви се сокѓл да га грабне,
оно му се мило моли:
- Немѓј, немѓј сив сокѓле,
оно ми е маленѓчко,
ќе ми гука на постѓља.
(АИФ, м.л. бр. 3805).

Преку стиховите на овие песни се рефлектира грижата, заштитата и љубовта на мајката, со желба за долг и среќен живот на своето чедо. Освен тоа, тие се пеат и на домаќинот на куќата, при што се истакнува неговото богатство или желба да стане богат човек. Во нив се потенцираат и желбите да се размножува добитокот: кравите, овците, и др. Ако во дворот семејството има пчели, им се пеат песни на пчелите. Како во песната:

Седи Севде у Јанѓко,	на грбѓна самарѓна,
ем си рои девет пчеле,	на ножѓца по лажѓца,
ем ги рои ем ги брои,	на криленце по златѓнце,
ем ги праќа на далѓко,	на главѓца каленѓца.
на далѓко преко река.	- <i>Благосѓви, седи Севде,</i>
Отуд летев, свака носи:	<i>седи Севде у Јанѓко</i>
на дупенце по купѓнце,	(АИФ, м.л. 3804).

Главно пожелбите во песните се ориентирани кон формирање на здраво поколение и обезбедување благосостојба во секојдневниот живот на човекот.

Откако девојчињата ќе ги испеат песните, домаќините ги даруваат со јајца или со „пари“, а тие се поклонуваат⁴⁶ и со песна ги благословуваат: *Благосѓви* и зборовите од почетниот стих на песната, како на пример: *Благосѓви, седи Севде, седи Севде у јанѓко!*

Според тоа, може да се заклучи дека целокупната симболика во овие традиционални обредни пеачки форми е посветена на семејството и е врзана за магискиот елемент кој е во служба на обезбедување на добар род, плодност и благосостојба кои ја поттикнуваат „силата на ритуалот“.⁴⁷

⁴⁶ што е најчесто опеано на крајот од песните како на пример во оваа: *Играј, играј, Лазаре, / та се лепо поклањај!*

⁴⁷ Мирча Елијаде, *Аспекти на митот*, „Култура“, Скопје, 1992, стр. 25.

Меѓу вокалните форми во кривопаланечкиот регион, значајно место по застапеност заземаат жетварските песни. Жетварското пеење како посебна традиционална институција, со својата функционалност, обемно се користела и се инкорпорираше во различните етапи на нејзиниот развојен пат. Пеењето претставувало основен дел од работните активности на жетварките, означувајќи го времето и просторот на жетвата, патот меѓу домот и полето. Тоа претставува посебен израз на комуникација меѓу минатото и новото време, односно израз на сеќавањата на колективниот дух на народот. (Види ги примерите број 5 и 6).

Карактеристично за жетварското пеење е бавното и развлечено пеење, кое е поврзано со ритмот на тешкиот работен процес на жетварите, кој најчесто е опејан во жетварските песни.⁴⁸

Во зафрлените кривопаланечки планински села сеуште постои верување дека додолките со играта и песната ќе донесат дожд.⁴⁹ Така, при теренското истражување, екипа истражувачи од Институтот за фолклор "Марко Цепенков" од Скопје во Кривопаланечкиот крај во 2000 година забележа дека жителите на селото Луке се жалеле на доготрајната суша и загрижено коментирале дека сеуште ги нема „додолиците“ да поминат низ селото, верувајќи дека тие ќе го донесат долго очекуваниот дожд. И воопшто, кога ќе настане подолг сушен период, старите луѓе со воздишка резигнирано жалат за времето кога постоеле додолки чија помош се користела во таква ситуација. Сегашниот стадиум на развојот на овој вид обредно пеење претставува збир од разни елементи, за кои во денешни услови интерпретаторот нема одредена претстава, така што сега овој обред во многу подрачја на Македонија па и овде речиси е сосема изгубен, но не и непознат. Еве еден пример на додолска песна. (Види пример број 7).

Од истражувањата спроведени во овој регион, дојдовме до интересни информации дека голем број од ороводните песни⁵⁰ се пеат и денес за време на сите верски празници и селски собори, како на пример многу популарната песна „Китче ми падна, бре Величе“ или песната „Потам, повам Стојане“. (Види ги примерите број 8 и 9).

⁴⁸ Подетално види кај Родна Величковска, *Жетварското пеење во Македонија*, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Посебни изданија, Книга 45, Скопје, 2002.

⁴⁹ *Додолицата* се претставени како суштества на кои им е дадена моќ да управуваат со дождот. Тие всушност се медијатори, пренесувачи на молбите за дожд, упатени кон Бога, а тоа може да се забележи преку стиховите во рефренските делови.

⁵⁰ Тоа се посебен вид на магиски практики во кои во основата стои образец на организирано движење, *Народное музыкальное творчество*, Государственный институт искусствознания - Композитор, Санкт-Петербург, 2005, стр. 110.

Посебен одраз ороводните песни наоѓаат во свадбеното пеење. Свадбата како обред на премин⁵¹ претставува жива традиција која чува бројни и разни докази како за општествените односи на традиционалната заедница, така и за промените на овој сложен семејно-обичаен и обреден циклус. Таа функционира како сложен систем на знаци во кој тие меѓусебно се надополнуваат и на тој начин ја образуваат нејзината семантика.⁵²

Главни личности или обредни лица во свадбениот церемонијал, освен *невестата* и *младожсенецот* се: *кумот*, *старосватот*, *братот на невестата*, *деверот* и други учесници кои се викаат *сватови*. (Види фотографија број 2). За нив, во текот на целиот свадбен ритуал се пеат песни, поврзани со целокупниот обреден процес и имаат точно определено *обредно место* и *време* на изведбата. (Види ги примерите број 10 и 11).

Како што може да се забележи, традиционалното народно пеење во овој регион се сочувало до денес. Жанровската разновидност, богатите поетски мотиви, силабичнотонската версификација, метроритмиката, мелодиката и орнаментиката, говорат во прилог на состојбата дека живата традиција и во оваа област е сеуште присутна.

Во овие истражувања традиционалното народно пеење компаративно е набљудувано и од трансрегионален пристап на проблемот, при што се истакнуваат категории на сличност и различност на разните видови традиционално пеачко изразување. Појдовна основа за проучувањето на заедничките елементи на целокупниот обреден комплекс на словенските и балканските музичко-поетски традиции е моделот на лазарскиот, жетварскиот и свадбениот обреден комплекс во Кривопаланечкиот регион, што претставува „преодна шопска зона“ на обредно-пејачките традиции во Македонија, Бугарија и Србија. Проучувањата покажуваат дека материјалот собран од теренските истражувања

⁵¹ Преминот на индивидуата од една полого-возрастна група во друга, од еден општествен статус во друг, како и секој друг премин е опасен и неизвесен, Мирча Елијаде, *Свето и профано*, Књижевна заједница, Нови Сад, 1986, стр. 153. Подетално за свадбата и свадбените обреди на премин кај Брсјациите види кај Весна Петреска, *Свадбата како обред на премин кај Македонците од Брсјачката етнографска целина*, Институт за фолклор "Марко Цепенков", Посебни изданија, книга 43, Скопје, 2002.

⁵² Радост Иванова, *Свадба као систем знакова*, Кодови словенских култура, Београд, 3, 1998, <http://www.rastko.rs/rastko-bg/folklor/index.php>

1) има заеднички особини за многу македонски, а исто така и балкано-словенски културно-јазични традиции во целост и

2) дека одделни елементи во обредноста и пеењето се слични или идентични како по начинот на практикување на обредите и обичаите, така и по постоењето на заеднички мотиви во текстовите на песните.⁵³

Освен тоа, се среќаваат традиционални балкански сџеи, коишто имаат соодветни аналогии во словенската архаична зона со најголема разновидност и најголем степен на зачуваност, така на пример во пределот околу кривопаланечките планински села кои гравитираат спрема Србија и Бугарија во шопската етничка зона, појавите се карактеризираат со присуство на лексика и терминологија својствена на обредноста и пеењето,⁵⁴ кое се одликува уште и со исклучителност и со неповторливост на испреплетеноста на повеќе музички слоеви и особини.

Во историскиот развој на музичко-фолклорната материја, односно во нејзината генеза е познат принципот на слоевитост. Во македонскиот музички фолклор секогаш постои определена врска, помеѓу новиот и стариот слој или поинаку речено постои континуитет на создавање и пресоздавање. Така, во современите социокултурни услови генералната презентација на македонската обредно-пеачка традиција се темели врз постојаната и непресушна инспирација во градењето на сопствениот музички израз. Гледано од историско-социолошки и етномузиколошки аспект, почетокот на презентирањето и широкото популаризирање на овој музички жанр е комплексна појава која е тесно поврзана со

- потребата за негување и претставување на сопствената музичка култура,

- потврдата на сопствениот музички идентитет,

- привлекувањето на поширока структура на слушатели и

- отворањето на можноста за голем број индивидуалци да се определат за професионално посветување на ова музичко поле.⁵⁵

⁵³ Подетално види го табеларниот приказ во: Родна Величковска, Традиционално народно певање у шопској области на тремеџи Македоније, Србије и Бугарске, Македонско традиционално народно певање (етномузиколошки огледи) Етнолошка библиотека, Посебна издања, Књига 8, Српски генеолошки центар, Београд 2013, стр.116.

⁵⁴ Карактеристично за бордунскиот тип на пеење е што пејачката на првиот глас „потр□ша” или „растр□ша”, а другите две „слагаат”.

⁵⁵ Илчо Јованов, Улогата и значењето на Оркестарот од народни инструменти на Македонската Радио Телевизија во одржувањето на сопствената музичка традиција, Годишен зборник 2011, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Факултет за музичка уметност, година 2, број 2, стр. 5.

Посебно треба да се истакне дека со формирањето на МРТВ, особено по формирањето на неколкуте оркестри: Народниот оркестар, Оркестарот од народни инструменти и Оркестарот чалгии, се појавија и првите интерпретатори на современата македонска народна песна градена врз база на изворното пеење. Така, водејќи грижа за регионалните спецификите *Оркестарот од народни инструменти на МРТ* и пејачите ја поставија народната песна надградувајќи ја со сите белези на регионалната специфика на музичко-фолклорниот израз.⁵⁶ На тој начин со самото свирење на *Оркестарот* е постигнат континуитет на звучна и стилска специфика и боја, надградувајќи го вековното изворно музицирање како неделив сегмент од македонскиот фолклорен идиом.

Овој креативен чин е всушност дело на извонредни музичари, народни уметници и врвни солисти што во изминатите децении членуваат во него. Така на пример, меѓу истакнатите пејачи при МРТВ кои ја презентираа пеачката традиција од Кривопаланечкиот регион се: Васка Илиева, Вања Лазарева, Кирил Манчевски и други, кои низ музичката изведба на народната песна оставаат сопствен белег на музичко-фолклорен израз и на тој начин го одредуваат правецот на движењето на обработката, интерпретацијата и стилизацијата на нашето традиционално пеачко изразување. Васка Илиева ни се претстави со автентичен приказ на жетварската песна „Сл’нце ми е застанало“ и ороводната песна „Китче ми падна бре Величе“. Од репертоарот на Вања Лазарева ќе ја истакнеме жетварската песна „Слага се сл’нле да зајде“, а на репертоарот на Кирил Манчевски се појави многу популарната песна од тој крај „Изникнало криво крувче медено“.

Секој од нив индивидуалното мајсторство со посебно чувство го вградува во севкупниот звучен спектар на оркестарот. Сево ова зборува какво е значењето на овој оркестар и неговиот придонес во негувањето и одржувањето на континуитетот на традиционалните фолклорни созвучја и нивната звучна надградба.

⁵⁶ На пример при подготовката на музичко-фолклорната творба и нејзината реализација, се водело сметка околу застапеноста на традиционалните инструменти и нивната доминантната и водечка улога при интерпретацијата на музичко фолклорната творба. Подетално види кај истиот автор, стр. 8.

ПРИЛОГ

Текстуални и нотни примери

1. Ој, ти горо лисна горо

1. Ој, то горо лисна горо,
Ој, ти горо лисна горо!

Шири гране на ширóко,
на широко на висóко.
да помне *Мушки лазар*,
и по него сви лазаре.

2. Ливаднеко зеленико /2,
до к'т ќе се ливадееш,
ливадееш, зеленееш,
од Велгден до Гурговден.

3. Т'нко Ките путувáло,
путувáло друмувáло.
Благосóви ој, ти горо,
Ој, ти горо, лисна горо!

АИФ м.л. бр. 3804, с. Луке, Кривопаланечко (2000 г.). Пеат група „Лазарици“ од с. Луке, Кривопаланечко. Снимила, дешифрирала и мелографирала Родна Величковска. Се пее кога „Лазариците“ одат низ горите и ливадите. („на одéње“, односно „на шетáње“)

2. Летаја ми летаја

Летаја ми летаја, еј Лазаре,
девет реда жеравје

Девет реда жеравје,
и десето говори:
- Гујте, гујте жеравје,
па ми ајте со здравје.
На пролет да деојдете,
у двор да ми дојдете,
рано снаи да станат,
рано двоори да метат,
рано столови да редат!

АИФ м.л. бр. 1456, Ѓорче Петров, Скопје (1980) Пеат Милка Станковска, родена во с. Трново, Кривоаланечко и Васка Пешовска, родена во с. Црцорија, Кривоаланечко. Снимила Вера Велчевска, дешифрирала и мелографирала Родна Величковска. Лазарска песна. (*На стојање*)

3. Овде лани дојдóвмо

$\text{♩} = 92$ с. Огут, Кривоपालанечко

Ов-де ла - ни дој - дов - мо Ла - за - ре

ов - де ла - ни дој - дов - мо и!

Овде лано дојдóвмо, Лазаре,
овде лани дојдóвмо, и!

Туј девојче најдóвмо,
двори беше измéло,
вода беше донéло,
Ручак беше спремáло.
А с'к еве дојдóмо,
ни девојче најдóмо,
нима дворови метено,
нима вода донéло,
нима ручак спремáно.

АИФ м. л. бр. 2719, с. Иванковци, Велешко (1979). Пее Борка Ѓорѓиева (72) од с. Огут, Кривоपालанечко. Снимила Цветанка Органџиева; дешифрирала и мелографираа Родна Величковска. Лазарска песна. Се пее на девојка. (*На стојање*)

4. Млади делџа коња разигра

$\text{♩} = 60$ с. Т'лминци, Кривоаланечко

Мла-ди де - ли - ја ко - ња раз - иг - ра
мла-ди де - ли-ја ко - ња раз - иг - ра.

Млади делџа коња разигра,
млади делџа коња разигра.

Коња разирга поље растера.
Млади делџа од коњ се симна,
од коњ се симна до њум се фана.
Јанка си викна колко што може:
Е дек сте да сте мој девет браќа
Ју поље играт коло девојке,
на танац игра Јанка девојка.
е дек сте да сте ова́м дојдете,
ова́м дојдете па да видите,
какав делџа до мене игра!

АИФ м. л. бр. 1555, Т'лминци, Кривоаланечко (1969). Пее Елица Ристовска со други жени. Снимиле Милутин Граматиков и Милорад Поповиќ; дешифрирала и мелографирала Родна Величовска. Лазарска песна. Ороводна песна. Се пее „На играње”.

5. Откако́ се Ленке засака́ме

$\text{♩} = 132$ с. Узем, Кривопаланечко

От - ка - ко се, Лен - ке, мо - ри.
за - са - ка - ме, от - ка -
ко се, доб - ро мо - ри за -
са - ка - ме.

Откако́ се Ленке, мори, засака́ме,
откако́ се, добро, мори, засака́ме.

Никако се не видо́ме.
Сал една́шке тамо доле,
тамо доле у лива́ди.
Малу, многу постоја́ме,
малку нешто подума́ме.
Од изгре́ва, до зао́да,
стомните ни' кал фана́ја,
ведрото ни' ласта́р пушт□.

АИФ м. л. бр. 1529, с. Узем, Кривопаланечко (1970). Пеат Стојанка Здравковска (1956), Славка Здравковска (1935) и Данка Здравковска (1953). Снимил и дешифрирал Благој Стојчевски; мелографира Родна Величковска. Жетварска песна.

6. Облагала се Петкана

(с. Подржикоњ, Кривопаланечко)

Облагала се Петкана, (и)
Облагала се, мори, невеста.

Сос њоњи девер најмали,
да жнее бела, пченџа
што дваес' д'на орање,
до пладне да гу дожнее.
Станала рано Петкана,
станала рано невеста,
избања мушко детенце,
отиде поље широко,
оставџ дете у шавор,
па си почнала да жнее.
До пладне гу е дожњала,
отиде дома Петкана,
забравџ мушко детенце.
Девет је краве измузла,

десета бела Белана.
Рикна си бела Белана
за нејно машко теленце.
Петкана се е сетџла
за нејно машко детенце.
Отиде поље широко
да тражи дете у шавор.
У среќа сретна два вука,
и на Петкана говорат:
- Петкано, млада невесто,
најдомо дете у шавор!
К'т му пелени цепевме,
оно се милно смееше,
а к'да њего почнавме,
писна си дете да плаче:
- Проклета да си мајчице,
зашто се факаш облага!

АИФ м. л. 3418, населба Горно Лисиче, Скопје(1988); пее
Стојанка Ангелова, родена во село Подржикоњ, Кривопаланечко;
снимила, дешифрирала и мелографирала Родна Величковска;
Жетварска песна, се пее попладне.

7. Лет летáла пеперúга

с. Узем, Кривоपालанечко

Ој, ду - ду - ле дај бо - же дош,

Лет ле - та - ла пе - пе - ру - га ој, ду - ду - ле

ми - ли бо - же.

Ој, дудúле, дај боже дош!
 Лет летáла пеперúга,
ој, дудúле, мили боже!
 Да зароси ситна роса,
 да се роди жито, трева,
 жито, трева и конóпје.

Одлетáла ју вр' небо,
 раскарáла црни облак,
ој, дудúле, мили боже!
 Од два класта шиник жито,
 од два грозда ведро вино.
Ој, дудúле, дај боже дош!

АИФ м. л. бр. 1530, с. Узем, Кривоपालанечко (1970). Пеат Милевка Грозданова (1952), Данка Здравковска (1953) и Славка Здравковска (1935). Снимил и дешифрирал Благој Стојчевски; мелографира Родна Величковска. Додолска (“дудуларска”) песна.

8. Китче ми падна бре, Величе

с. Узем, Кривопаланечко

♩ = 120

Кит - че ми пад - на бре Ве - ли - че

кит - че ми пад - на да - до.

Китче ми падна бре, Величе,
китче ми падна дадо.
От дно шам^ече, от дно шам^ече.
Лудо го најде, па го не^дава,
кир^еја тражи тој бело лице.
Лице не дава, лице не дава.

АИФ м. л. бр. 1529, с. Узем, Кривопаланечко (1970). Пеат Стојанка Здравковска (1956), Славка Здравковска (1935) и Данка Здравковска (1953). Снимил и дешифрирал Благој Стојчевски; мелографира Родна Величковска. Ороводна песна. Се пее на соборите во селото.

9. Потам, повам Стојане

Потам, повам Стојане,
потам, повамбекаре!

Не се факај до мене,
не ми прљај сајчето,
скоро сум го шиело,
скупо сум го плат□ло,
ич не сум го нос□ло!

АИФ м. л. бр. 1456, Ѓорче Петров, Скопје (1970 г.). Пеат Милка Станковска родена во с. Трново, Кривопаланечко и Васка Пешовска родена во с. Црцорија, Кривопаланечко. Снимила Вера Велчевска; дешифрирала и мелографирала Родна Величковска. Ороводна песна. Се пее на соборите во селото.

10. Назат, назат китени сватови

$\text{♩} = 136$ *Rubato* с. Трново, Кривопаланечко

На-зад, на-зад ки-те-ни сва-то-ве и!

на-зад, на-зад ки-те-ни сва-то-ве.

Назát, назát китени сватове, и!,
назát, назát китени сватове!

Наша мома само ваша тавра,
Напред, напред китени сватове,
Ваша мома ја наша је тавра.
Најнапред је кума и старејко,
ја назát је млади младожења.

АИФ м. л. бр. 1456, Ѓорче Петров, Скопје (1970). Пеат Милка Станковска родена во с. Трново, Кривопаланечко и Васка Пешовска родена во с. Црцорија, Кривопаланечко. Снимила Вера Велчевска; дешифрирала и мелографираа Родна Величковска. Свadbарска песна.

11. Постој, погреј мило јасно сл'нце

$\text{♩} = 80$ с. Тлминци, Кривоаланечко

По - стој по - греј по - стој
по-греј по - стој по-греј ле ми-ло јас-но сл'н
сл'н - це -
о - И!

Постој, погреј, постој погреј,
постој погреј ле, мило јасно сл'нце, и!

Да навезам на брата ми јака.
Брате јака, јака ем рукави.
Око јака очи соколóви,
на рукави перја паунови.
Ќе го пракам брата ју сватове,
Ју сватове стари кум да биде.
Ако мома јод арнога рода,
сви сватови појаеки дојдат,
сви на коњи играеки дојдат.

АИФ м. л. бр. 1555, Тлминци, Кривоаланечко (1969). Пеат Елица Ристовска со други жени. Снимиле Милутин Граматиков и Милорад Поповиќ; дешифрирала и мелографира Родна Величковска. Свадбарска песна.

Илустрации

1. Лазарици. Село Лукé, Кривопаланачко, 2000. г

2. „Првиче“- 40 дена по свадбата. (Првата посета на младите во куќата кај родителите на невестата). С. Горобинци, Светиниколско (доселенички родови од Кривопаланечкиот регион). 1941. г.

Professor Dr. Rodna Velickovska,
Institute of Folklore "Marko Cepenkov" – Skopje
Professor Dr. Ilco Jovanov,
Music Academy of the University "Goce Delchev" – Stip

The Singing Tradition in Kriva Palanka Region

Summary

There are very few preserved examples of the old musical-poetic culture of the traditional folk singing in Kriva Palanka region today. From the explored spots it is observable that there is still a singing living tradition which is on the verge of disappearing from the villages located adjacent to the roads and other communication links, where the contemporary slowly but surely overwhelms the traditional. The traditional folk singing in this region, as well as the whole life of the people is going according to the calendar or other significant events in the life and work of its residents. The traditional folk singing is also comparatively observed by trans-regional approach to this problem by outlining the categories of similarity and diversity of various kinds of traditional singing expression.

In contemporary socio-cultural conditions the presentation of the Macedonian ritual singing tradition in general terms is based on the constant and perpetual inspiration in the building of its own musical expression. It has to be underlined that with the formation of the Macedonian Radio and Television Company, especially with the Orchestra of folk instruments of this company, by setting a song on its repertoire there is always a tendency to update it with all its features according to the regional specificity of musical and folkloric expression. Thus by the very interpretation of folk singers and orchestra it is achieved the continuity of sound and style and also color specifics, updating the centuries long original musicianship as an inseparable segment of the Macedonian folk idiom.